

ПЛЕНАРНЫЯ ДАКЛАДЫ

Гігін Вадзім Францавіч

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (Мінск, Беларусь)

БЕЛАРУСКАЕ НАЦЫЯНАЛЬНАЕ ПЫТАННЕ ВА ЎМОВАХ РЭВАЛЮЦЫІ (1917–1919 гг.)

Беларускае нацыянальнае пытанне пачало з’яўляцца пэўным фактарам палітычнага жыцця ў Беларусі з канца XIX ст. Зараз, засноўваючыся на актыўнасці тых сіл, што вылучалі менавіта беларускі фактар у якасці вырашальнага ў сваёй дзейнасці мы можам вылучыць некалькі этапаў развіцця беларускага нацыянальнага палітычнага руху: 1) падрыхтоўчы, 1864 – пачатак 1880-х гг.; 2) народніцкі, 1880–1902 гг., 3) грамадоўскі, 1902–1907 гг., 4) ліберальна-кансерватыўны 1907–1917 гг., 5) рэвалюцыйны, люты 1917 – снежань 1917 г.

Фінальным пунктам у гэтай храналогіі з’яўляецца Усебеларускі з’езд, з якога пачалося больш арганізаванае дзяржаўнае будаўніцтва. Кожны з гэтых этапаў меў свае характарыстыкі. Аднак трэба прызнаць, што беларускі нацыянальны рух развіваўся вельмі павольна. У фармулёўцы сваіх асноўных ідэалагічных патрабаванняў, стварэнні арганізацыйных структур ён значна адставаў ад многіх іншых нацыянальных рухаў былой Расійскай імперыі. Больш за тое, даследаванні А. Куксы яскрава даказалі, што ў значнай ступені беларускія нацыянальныя дзеянні ў многіх сваіх дзеяннях не проста паўтаралі, а фактычна капіравалі аналагічныя крокі украінскіх суседзяў.

Новы этап на шляху вырашэння «беларускага пытання», што пачаўся на Усебеларускім з’ездзе, быў цесна звязаны з папярэднімі. Як адзначаў беларускі гісторык Я.І. Трашчанок, «парываючы з дарэвалюцыйным мінулым, савецкая эпоха, у той жа час, працягвала яго, захоўвала непарыўную пераемнасць з ім» [1, с. 5].

Рэвалюцыйны працэс у Беларусі праходзіў са сваімі асаблівасцямі, якія заключаліся ў спалучэнні агульнарасійскіх сацыяльна-эканамічных і палітычных фактараў з развіццём нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва. Найбольш значнай праявай і народнага прадстаўніцтва, і рэвалюцыйнага актывізма стаў менавіта Усебеларускі з’езд. Ініцыятарамі яго склікання выступілі некалькі грамадскіх і палітычных арганізацый: Беларускі абласны камітэт пры Усерасійскім Савеце сялянскіх дэпутатаў у Петраградзе і Вялікая Беларуская рада ў Мінску. Нягледзячы на супрацьдзеянне савецкіх і бальшавіцкіх кіраўнікоў Аблвыканкамзаху ў Мінску, ідэя склікання з’езда была падтрымана Саветам народных камісараў у Петраградзе і асабіста В. Леніным і І. Сталіным.

Праца з’езда праходзіла ў вельмі складаных палітычных умовах, пастаянных дэбатах. Асноўным пытаннем была будучыня беларускай дзяржаўнасці, а менавіта ступень яе самавызначэння і адносіны з Расійскай федэратыўнай дэмакратычнай рэспублікай. Але абмяркоўваліся і іншыя пытанні. Пры гэтым фармулёўкі былі ўзважлівыя, не адрозніваліся радыкалізмам, хаця большасць дэлегатаў прытрымлівалася рэвалюцыйна-дэмакратычнай, сацыялістычнай арыентацыі. Так, удзельнікі з’езда

выступалі за ўсебаковае развіццё беларускай мовы, павышэнне яе статуса і прасоўванне ў розныя сферы жыцця, але пры гэтым падтрымлівалі афіцыйны статус рускай мовы, прызнаваючы яго значную ролю ў грамадскім жыцці края. Планіравалася ўвесці усеагульную бясплатную адукацыю, стварыць Беларускі ўніверсітэт, пашырыць сетку іншых навучальных устаноў. Дэлегаты з'езда падтрымалі правядзенне аграрнай рэформы праз безграшовую перадачу зямлі працоўнаму сялянству. Прадугледжвалася ўвядзенне 8-гадзіннага працоўнага дня як для рабочых прамысловых прадпрыемстваў, так і для народнага кантролю. Дэлегаты актыўна выказваліся за стварэнне нацыянальных воінскіх падраздзяленняў.

Менавіта такая шырокая праграма і вызначыла асобная важнае месца Усебеларускага з'езда ў гісторыі. У адрозненні ад тых беларускіх нацыянальных палітычных структур, якія існавалі да яго, ён перайшоў межы выключна нацыянальна-культурных і нацыянальна-палітычных патрабаванняў. Дэлегаты, якія прадстаўлялі розныя сацыяльныя слаі і палітычныя партыі разумелі, што народу патрэбна прапанаваць праграму будучай беларускай дзяржавы. Людзі хацелі пачуць ад прэтэндэнтаў на ўладу адказы на увесь спектр пытанняў, якія былі актуальныя на той час. І трэба прызнаць, што стварэнне нацыянальнай дзяржавы не было ў гэтым спісе на першым месцы. Поспех беларускага дзяржаўнага праекта напрамую залежаў ад гатоўнасці яго прыхільнікаў вырашыць найбольш важныя сацыяльныя пытанні, найперш праблему вайны і міра.

Выніковая рэзалюцыя з'езда стала магчымай дзякуючы кампрамісу паміж рознымі групамі дэлегатаў адносна дзяржаўнай будучыні Беларусі: «Сцвярджаючы сваё права на самавызначэнне, абвешчанае Расійскай рэвалюцыяй, і ўстанаўліваючы дэмакратычны рэспубліканскі лад у межах Беларускай зямлі, для ратавання роднага края і аграджэння яго ад падзела і адрыва ад Расійскай дэмакратычнай федэратыўнай рэспублікі, 1-ы Усебеларускі з'езд пастанаўляе: неадкладна ўтварыць з свайго склада ўладу ў выглядзе Усебеларускага Савета Сялянскіх, Салдатскіх і Рабочых Дэпутатаў, які часова становіцца на чале кіравання краем, уступаючы ў дзелавыя адносіны з цэнтральнай уладай, адказнай перад Саветам рабочых, Салдацкіх і Сялянскіх Дэпутатаў» [2, с. 57]. Фактычна гаворка ішла пра стварэнне Беларускай савецкай рэспублікі ў шчыльным саюзе з Расійскай Федэрацыяй. Меркавалася, што Усебеларускі Савет сялянскіх, салдацкіх і рабочых дэпутатаў забяспечыць больш хуткае скліканне Беларускага ўстаноўчага сходу, які павінен быў замацаваць самавызначэнне Беларусі і стварыць пастаянныя органы ўлады. Аднак гэта не ўваходзіла ў планы Аблвыканкамзаху пад кіраўніцтвам А. Мяснікова, В. Кнорына, К. Ландара. Таму яны прынялі рашэнне разagnaць Усебеларускі з'езд, што і было зроблена ў ноч з 17 на 18 снежня.

Гэта гвалтоўная акцыя не сустрэла падтрымкі ні ў Беларусі, ні ў Петраградзе. У выніку моцнага ціску з боку Саўнаркама, найперш народнага камісара па справах нацыянальнасцей І. Сталіна, мінскія бальшавікі былі вымушаны пачаць працу па скліканню другога Усебеларускага з'езда, які планіраваўся на люты 1918 г. Фактычна падрыхтоўка гэтага форуму была адной з задач створанага 31 студзеня 1918 г. у Петраградзе Беларускага нацыянальнага камісарыята (Белнацкама), аднак нямецкае наступленне

сарвала гэты працэс, а большая частка Беларусі да канца 1918 г. апынулася пад акупацыяй кайзераўскай Германіі.

Спробы часткі дэлегатаў Усебеларускага з'езда рэалізаваць ідэю самавызначэння краіны ва ўмовах замежнай акупацыі ў выглядзе стварэння БНР поспеху не мелі, і гэта ўтварэнне так і засталася на паперы, не набыўшы рысы, характэрныя для дзяржавы. Найбуйнейшы айчынны даследчык гэтай праблемы М. Сташкевіч справядліва адзначаў: «Стварэнне беларускай нацыянальнай дзяржаўнасці праходзіла ў абстаноўцы вострых сацыяльных сутыкненняў і ўзрушэнняў, выкліканых расійскіх рэвалюцый. Таму падзеі, звязаныя з нараджэннем беларускай дзяржаўнасці, сёння ніяк не ўпісваюцца ў аднабокія надуманыя схемы» [3, с. 141].

І тут вельмі важна паказаць, што ж сабой уяўляла нацыянальная праграма бальшавікоў, чаму менавіта яна стварыла глебу для развіцця беларускай дзяржаўнасці ў выглядзе савецкай рэспублікі. Ужо ў першай праграме бальшавіцкай партыі, прынятай II з'ездам РСДРП(б) у жніўні 1903 г., вылучалася асноўнае патрабаванне ў галіне нацыянальнай палітыкі – ажыццяўленне права нацый на самавызначэнне. У гэтым дакуменце падрабязна гаварылася пра поўнае раўнапраўе ўсіх грамадзян Расіі незалежна ад рэлігіі і нацыянальнасці, аб праве насельніцтва карыстацца роднай мовай у дзяржаўных і грамадскіх установах, у школе і г.д. [4, с. 40].

У далейшым гэтыя палажэнні былі дапрацаваны і канкрэтызаваны ў залежнасці ад сітуацыі у розных рэгіёнах Расіі. Пры гэтым найбольшая ўвага надавалася тым мясцовасцям, дзе нацыянальнае пытанне стаяла найбольш востра: Украіне, Фінляндыі, Польшчы, Каўказу, Сярэдняй Азіі. Беларусь у гэтым выпадку заставалася на перыферыі нацыянальнай палітыкі бальшавікоў па аб'ектыўных прычынах – «беларускае пытанне» не мела такой вострыні.

Пасля Лютаўскай рэвалюцыі Ленін працягваў развіваць праграму бальшавіцкай партыі па нацыянальнаму пытанню, тлумачыць яе асобныя пункты. «Пасля аграрнага пытання, – пісаў ён, – у агульнадзяржаўным жывіцы Расіі асабліва вялікае значэнне мае, асабліва для дробнабуржуазных мас насельніцтва, нацыянальнае пытанне» [5, т. 34, с. 277]. Ён таксама настойваў, што партыя павінна патрабаваць абвясчэння і неадкладнага ажыццяўлення права на аддзяленне ад Расіі ўсіх нацый і народнасцей, гвалтоўна далучаных да гэтай дзяржавы. Палітыка Часовага ўрада ў нацыянальным пытанні была аб'ектам пастаяннай крытыкі з боку бальшавікоў. Яны лічылі, што нежаданне надаць нацыянальным рэгіёнам права на самакіраванне, аўтаномію з'яўляецца працягам палітыкі царызму.

У рэзалюцыі VII (Красавіцкай) канферэнцыі РСДРП(б) зноў падкрэслівалася патрабаванне аб праве ўсіх нацый Расіі на самавызначэнне нават да аддзялення і ўтварэння самастойнай дзяржавы. «Толькі прызнанне пралетарыятам права нацый на аддзяленне, – падкрэсліваў Ленін, – забяспечвае поўную салідарнасць рабочых розных нацый і садзейнічае сапраўды дэмакратычнаму збліжэнню нацый» [5, т. 31, с. 439]. Правадыр бальшавікоў лічыў, што нярускія народы трэба заахвочваць да саюза з рускім народам на глебе добраахвотнага і свабоднага пагаднення.

У сваіх поглядах на вырашэнне нацыянальнага пытання ў Расіі Ленін абапіраўся на канцэптуальныя погляды марксізму аб формах дзяржаўнага аб'яднання народаў – федэрацыі і аўтаноміі. Напрыклад, ён крытыкаваў

патрабаванні Бунда наконт прадастаўлення народнасцям культурна-нацыянальнай аўтаноміі. Адпаведна ідэалогіі Бунда, насельніцтва краіны павінна было ўваходзіць у нацыянальныя саюзы, незалежна ад тэрыторыі пражывання. Гэтыя саюзы займаліся б культурнымі справамі той або іншай нацыі. Бальшавікі лічылі, што такое патрабаванне супярэчыць інтэрнацыяналізму класавай барацьбы пралетарыату, вядзе да буржуазнага нацыяналізму. У процівагу бальшавікі прапаноўвалі мадэль ажыццяўлення нацыянальна-тэрытарыяльнай аўтаноміі абласцей, якія адрозніваліся асобымі гаспадарчымі і бытавымі ўмовамі, нацыянальным складам насельніцтва і г.д.

Доўгі час Ленін ставіўся адмоўна да ідэі федэратыўнай дзяржавы, лічыў, што федэрацыя супярэчыць задачам шчыльнага аб'яднання пралетарыату ўсіх нацыянальнасцей. Толькі ў асобных выпадках, пісаў ён у 1903 г. у артыкуле «Нацыянальнае пытанне ў нашай праграме», партыя будзе вылучаць патрабаванне федэратыўнай дзяржавы» [5, т. 7, с. 233]. У лісце да С. Шаумяна ад 6 снежня 1913 г. Ленін тлумачыў, што ў прынцыпе ён супраць федэрацыі, бо яна паслабляе «эканамічную сувязь» дзяржавы, «яна нягодны тып для адзінай дзяржавы» [5, т. 48, с. 235].

Найважнейшым прынцыпам нацыянальнай праграмы бальшавікоў з'яўляўся пралетарскі інтэрнацыяналізм, які павінен быў ажыццяўляцца ў выглядзе аб'яднання рабочых усіх нацыянальнасцей у адзіныя арганізацыі.

У Дэкрэце аб міры, прынятым II Усерасійскім з'ездам Саветаў 26 кастрычніка 1917 г., заяўлялася, што кожны народ мае права шляхам свабоднага галасавання сам вырашаць пытанне аб формах свайго дзяржаўнага ладу. Дэкрэт вызначаў як анексію гвалтоўнае далучэнне або ўтрыманне якой-небудзь нацыі ў межах іншай дзяржавы.

2 лістапада 1917 г. Саўнаркамам была прынята «Дэкларацыя праў народаў Расіі». У гэтым найважнейшым дакуменце былі сфармуляваны асноўныя прынцыпы нацыянальнай палітыкі Савецкай улады. Сярод іх: 1) роўнасць і суверэннасць народаў Расіі; 2) права народаў на свабоднае самавызначэнне, нават да аддзялення і ўтварэння самастойнай дзяржавы; 3) адмена ўсіх і ўсялякіх нацыянальных і нацыянальна-рэлігійных прывілеяў і абмежаванняў; 4) свабоднае развіццё нацыянальных меншасцей і этнаграфічных груп, што насяляюць тэрыторыю Расіі [6, с. 40]. Дэкларацыя надавала ўсім народам роўныя правы з вялікаросамі, гаварыла пра добраахвотны саюз народаў.

Сам Ленін пастаянна нагадваў пра неабходнасць асцярожнага падыходу у «адносінах да нацыянальнага пачуцця» [5, т. 38, с. 94], да звычайў і традыцый народаў. Савецкі ўрад перадаў шэрагу народаў іх нацыянальныя рэліквіі, што былі адабраныя ў царскія часы. Украінцам былі вернутыя казацкія штандары, бунчукі і граматы, мусульманам Туркестана – Каран Асмана.

Адрозна пасля захопу ўлады бальшавікі пачалі працэс прызнання незалежнасці шэрагу дзяржаўных утварэнняў на тэрыторыі былой Расійскай імперыі. Так, у «Маніфэсце да ўкраінскага народа з ультыматывымі патрабаваннямі да Ўкраінскай рады», прынятым Саўнаркамам 3 снежня 1917 г., пацвярджалася прызнанне нацыянальных правоў і незалежнасці народа Украіны. 18 снежня 1917 г. Савецкі ўрад прызнаў дзяржаўную незалежнасць Фінляндыі.

Для практычнага ажыццяўлення савецкай нацыянальнай палітыкі быў створаны Народны камісарыят па справах нацыянальнасцей (Наркамнац) на чале з І. Сталіным. Гэта быў орган, які не меў аналагаў у расійскай гісторыі. Пры Наркамнацы ствараліся нацыянальныя камісарыяты і аддзелы. Да восені 1918 г. іх было 18: польскі, літоўскі, мусульманскі, беларускі, яўрэйскі, армянскі, латышскі, эстонскі, чувашскі, кіргізскі, украінскі, чэхаславацкі і інш. Яны павінны былі інфармаваць органы Савецкай улады пра патрэбы той ці іншай нацыянальнасці, паведамляць насельніцтву аб усіх мерапрыемствах Савецкага урада, задавальняць культурна-асветніцкія патрэбы працоўных, выпрацоўваць асноўныя палажэнні адміністрацыйнага стану [7, с. 5]. Непасрэдна Беларускае нацыянальнае камісарыят быў створаны 31 снежня 1918 г.

Цікава, што ў чэрвені 1919 г. калегія Наркамнаца выказалася за перадачу камісарыята з усім апаратам у УЦК на правах аддзела. У сваю чаргу, Прэзідыум УЦК прыняў рашэнне прыпыніць дзейнасць Наркамнаца. УЦК патлумачыў свае дзеянні ўмовамі ваеннага часу. Аднак асабіста Ленін выступіў супраць гэтага кроку. Наадварот, 30 кастрычніка 1920 г. ён падпісаў пастанову Саўнаркама аб ўзмацненні дзейнасці Наркамнаца. Было вырашана ўвесці ў склад калегіі наркамата пастаянных членаў. Ва ўсіх справах, датычных нацыянальных рэгіёнаў, усе наркаматы павінны былі запытваць меркаванне Наркамнаца.

Ленін і Сталін лічылі, што аўтаномія павінна стварацца на аснове Саветаў, дыктатуры пралетарыяту. Бальшавікі накіроўвалі ў цэнтры і на месцах працу па падрыхтоўцы арганізацыі савецкіх рэспублік. Тэорыя нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва прайшла ў бальшавікоў пэўную, але даволі імклівую эвалюцыю.

У прамове на I Усерасійскім з'ездзе Саветаў рабочых і салдацкіх дэпутатаў Ленін заявіў, што партыя бальшавікоў хоча адзінай і непадзельнай рэспублікі расійскай з цвёрдай уладай, але «цвёрдая ўлада даецца добраахвотнай згодай народаў» [5, т. 32, с. 269]. Далей ён казаў, што няхай Расія будзе саюзам свабодных рэспублік, бо для рабочых і сялян гэта не страшна.

Пасля Кастрычніцкага перавароту становішча ў краіне рэзка змянілася. Многія нацыянальныя раёны апынуліся адарванымі адзін ад аднаго. У гэтых умовах федэрацыя ўяўлялася мэтазгоднай формай аб'яднання працоўных мас розных нацый на шляху стварэння адзінай шматнацыянальнай дзяржавы. Як ужо адзначалася, у маніфесце да ўкраінскага народа ад 3 снежня 1917 г. ішла гаворка аб праве Украіны аддзяліцца ад Расіі або ўступіць з ёй у федэратыўныя адносіны. I Усеукраінскі з'езд Саветаў, што абвясціў Украіну Савецкай сацыялістычнай рэспублікай, выказаўся за ўстанаўленне федэратыўных адносін з Расійскай Савецкай рэспублікай.

У «Дэкларацыі праў працоўнага і эксплуатацыйнага народа», прынятай III Усерасійскім з'ездам Саветаў, абвясцілася, што Савецкая Расійская рэспубліка будзе створана на аснове свабоднага саюза нацый менавіта як федэрацыя савецкіх нацыянальных рэспублік. З'езд Саветаў прапанаваў працоўным кожнай нацыянальнасці вырашыць на сваіх з'ездах, ці жадаюць яны ўдзельнічаць у федэральным урадзе і ў федэральных савецкіх установах.

Такім чынам, бальшавікі прыйшлі да высновы, што новы дзяржаўны лад будзе будавацца як федэрацыя свабодных рэспублік розных нацый, што

насяляюць Расію. Меркавалася, што вакол рэвалюцыйнай Расіі будуць збірацца ўсё новыя нацыі, але гэты працэс будзе ісці добраахвотна.

У першапачатковым варыянце артыкула «Чарговыя задачы Савецкай улады» (сакавік 1918 г.) Ленін пісаў, што праціўнікі дэмакратычнага цэнтралізму вылучаюць ідэю аўтаноміі і федэрацыі як сродак барацьбы супраць цэнтралізму, але дэмакратычны цэнтралізм не выключае неабходнасць аўтаноміі. Федэрацыя таксама не супярэчыць дэмакратычнаму цэнтралізму. Ва ўмовах савецкай дзяржавы федэрацыя з'яўлялася пераходным крокам да дэмакратычнага цэнтралізму. Паступова Ленін і Сталін, часта насуперак меркаванням мясцовых большавіцкіх арганізацый, прыйшлі да меркавання, што савецкія рэспублікі ў Беларусі і Прыбалтыцы павінны быць абвешчаны незалежнымі. «Менавіта прызнанне незалежнасці дзяржаў польскай, латышскай, літоўскай, эстляндскай, фінскай, – гаварыў Ленін, – мы павольна, але няўхільна заваёўваем давер самых адсталых, усяго больш ашуканых і забітых капіталістамі, працоўных мас суседніх маленькіх дзяржаў. Менавіта такім шляхам мы найбольш верна адрываем іх з-пад уплыву «іх» нацыянальных капіталістаў, найбольш верна вядзём іх да поўнага даверу, да будучай адзінай міжнароднай Савецкай рэспублікі» [5, т. 40, с. 44].

З вышэйсказанага становіцца відавочным, што нацыянальная палітыка большавіцкай партыі і Савецкай улады прайшла складаны шлях фарміравання. На яе аказвалі ўплыў і марксісцкая ідэалогія, і ўласна палітычныя ўмовы самой Расіі, і абстаноўка ў тым ці іншым рэгіёне, ваенна-палітычная сітуацыя. Таму нельга ставіць пад сумнеў жаданне большавікоў даць народам былой Расійскай імперыі права на самавызначэнне, як гэта робяць некаторыя сучасныя даследчыкі. Савецкія кіраўнікі, зразумела, ставілі вырашэнне нацыянальнага пытання ў залежнасць ад агульнарэвалюцыйных задач, аднак гэта не азначае, што яны яго адхілялі або кіраваліся нейкімі шавіністычнымі памкненнямі.

Менавіта задачы развіцця рэвалюцыйнага працэсу, неабходнасць дасягнення перамогі ў грамадзянскай вайне, якая спачатку выспявала, а потым і пачалася, вызначалі магчымасць супрацоўніцтва большавікоў з рознымі палітычнымі сіламі ў нацыянальных рэгіёнах. І з гэтага пункту гледжання стаўленне кіруючай партыі да БСГ было вельмі скептычным. Справа тут не толькі ў ідэалагічных разыходжаннях, але і ў рэальнай ацэнцы уплыву БСГ і іншых беларускіх партый, якія знаходзіліся на перыферыі палітычнага жыцця. Яны не былі прадстаўлены на тэрыторыі Беларусі ні ў Саветах, ні ў органах земска-гарадскога самакіравання. Структуры партыі ў краі былі малаколькаснымі і дрэнна арганізаванымі. Мінская арганізацыя БСГ налічвала да верасня 1917 г. менш за сто членаў, г.зн. ніжэй узроўня, неабходнага для дэлегіравання свайго прадстаўніка ў склад Мінскага Савета [8, с. 102]. Палітычную вагу БСГ і ўсяго беларускага нацыянальнага руху прадэманстравалі выбары ва Устаноўчы сход. Спіс БСГ у 3 беларускіх акругах і па Заходнім фронце атрымаў толькі 0,3 % галасоў. Грамада не здолела правесці сваіх дэлегатаў ва Устаноўчы сход, нягледзячы на тое, што як кандыдаты вылучаліся не толькі на тэрыторыі Беларусі, але і ў тых месцах, дзе мелася значная колькасць беларускіх бежанцаў. За ўсе «беларускія спісы», уключаючы правыя кансерватыўныя групы, у цэлым было падана меней за 40 тысяч галасоў, а менавіта: БСГ – 17 454 галасы,

парты. «Беларуская хрысціянская дэмакратыя» – 11 542, Віцебскі беларускі народны саюз і праваслаўныя адзінаверчыя прыходы – 9056, Беларускі спіс Калужскай губерні – 1067 [9, с. 4-7]. Для параўнання можна прывесці вынікі Польскага выбарчага камітэта Мінскай губерні, які атрымаў галасы 36 882 выбаршчыкаў, а выбарчы спіс аб'яднаных польскіх арганізацый Віцебска – 10 556.

Пры гэтым колькасць самой Грамады ў разглядаемы перыяд складала 10 тыс. чалавек, а ўсіх арганізацый, што ўваходзілі ў Вялікую Беларускую раду (ВБР), каардынацыйнага цэнтра па аб'яднанні большасці беларускіх нацыянальных грамадска-палітычных арганізацый, 25 тыс. чалавек. Гэта значыць, што і БСГ, і іншыя беларускія палітычныя групы практычна не мелі падтрымкі сярод насельніцтва, а за іх галасавалі, у асноўным, толькі ўласныя члены.

Не змагла дамагчыся сур'ёзных палітычных поспехаў яшчэ адна партыя, што ўзнікла летам 1917 г. – Беларуская партыя народных сацыялістаў. Яна ставіла вельмі амбіцыйныя мэты, але яе дзейнасць абмяжоўвалася ўдзелам у працы каардынацыйных структур беларускіх нацыянальных арганізацый. БПНС не змагла стварыць разгалінаванай арганізацыйнай сеткі і абмежавалася спарадычнай дзейнасцю ў наваколлі Мінска.

Ўвогуле, мяркуючы па выніках выбараў ва Устаноўчы сход, якія сталі сапраўдным індикатарам палітычнай сітуацыі ў рэвалюцыйнай Расіі, можна вылучыць наступную іерархію значнасці і вастрыні нацыянальных праблем на тэрыторыі Беларусі. На першым месцы ішло яўрэйскае пытанне. Не меншую актыўнасць праяўлялі польскія палітычныя дзеячы, што імкнуліся аднавіць незалежнасць сваёй дзяржавы і ўключыць у яе склад беларускія землі. На трэцім месцы знаходзілася праблема статусу Украіны. Для Беларусі гэтае пытанне набыла актуальнасць у сувязі са знаходжанне значнай колькасці украінскіх нацыянальных воінскіх фарміраванняў, што імкнуліся далучыцца да Украінскай Цэнтральнай рады, што ўступіла ў канфлікт з савецкім урадам. І толькі потым ішло «беларускае пытанне».

Такім чынам, нацыянальна-дзяржаўнае будаўніцтва ў Беларусі знаходзілася ў прамой залежнасці ад палітыкі ў нацыянальным пытанні кіруючай партыі бальшавікоў. Менавіта курс на падтрымку самавызначэння беларускага народа, які паслядоўна праводзілі савецкія лідары, нягледзячы на супрацьдзеянні мясцовых бальшавіцкіх кіраўнікоў, у значнай ступені абумовіў паспяховасць беларускага савецкага дзяржаўнага праекта. У сваю чаргу, гэты курс перадвызначаўся ідэалагічнымі ўстаноўкамі, накіраванымі на рэвалюцыйнае вырашэнне застарэлых праблем буржуазнага грамадства, а нацыянальнае пытанне ў гэтым спісе было адным з самых вострых. Менавіта рэвалюцыя стварыла ўмова і стала вырашальным фактарам для пабудова новай беларускай дзяржавы.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Трещенок, Я.И. О сущностных характеристиках советского общества / Я.И. Трещенок. – Могилев: МГУ, 2003.
2. Усебеларускі з'езд 1917 года: сведчанне сучасніка / Прадм. і публ. В. Скалабана // Беларускі гістарычны часопіс. – 1993. -- № 4. – с. 50-62.
3. Сташкевич, Н.С. Формирование идеологии белорусской государственности / Н.С. Сташкевич // Беларуская думка. – 2001. -- № 1. – С. 136-147.

4. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференциях (1898 – 1954). В 4 т. Изд. 7-е доп. – Т. 1. – М.: Госполитиздат, 1954.
5. Ленин, В.И. Полное собрание сочинений. В 55 т. – 5-е изд. – М.: Госполитиздат, 1958 – 1965.
6. Декреты Советской власти. В 2 т. – Том I. 25 октября 1917 г. – 16 марта 1918 г. – М.: Госполитиздат, 1957.
7. Народный комиссариат по делам национальностей. Отчет о деятельности (1 ноября 1917 г. – 20 июня 1918 г.). – М., 1918.
8. Ковкель, И.И., Сташкевич, Н.С. Почему не состоялась БНР? (Из истории политического банкротства националистической контрреволюции в Белоруссии. 1918 – 1925 гг.). – Минск: Голас Радзімы, 1980.
9. Булат, Б.В. История выборов во Всероссийское Учредительное Собрание и Гражданской войне в России (1918 – 1922). Атлас. 3-е изд. – СПб.: Нестор-История, 2016.

Даніловіч Вячаслаў Віктаравіч

Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (Мінск, Беларусь)

МОЛАДЗЬ У НАЦЫЯНАЛЬНА-ДЗЯРЖАЎНЫМ БУДАЎНІЦТВЕ БССР У 1920-Я ГАДЫ

Паспяховае рашэнне пытанняў нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва ў БССР залежала ад цэлага шэрагу ўмоў і фактараў. Адным з найважнейшых з іх з'яўлялася забеспячэнне падтрымкі савецкай улады рознымі пластамі насельніцтва, асабліва моладдзю.

Гаворачы аб прадстаўніцтве маладога пакалення ў органах улады і кіравання Савецкай Беларусі, перш за ўсё, неабходна звярнуць увагу на камсамол, які, як вядома, быў створаны ў якасці апоры і сродку распаўсюджвання ўплыву новай бальшавіцкай улады ў маладзёжным асяроддзі. Гэтай арганізацыі адводзілася важная роля ў палітычнай сістэме краіны. Менавіта камсамол павінен быў ісці ў авангардзе прадстаўніцтва моладзі ў органах улады і кіравання. Яму аказвалася вялікая падтрымка на дзяржаўным узроўні.

Ужо з мая 1921 г. КСМБ накіроўваў у дзяржаўныя ўстановы ССРБ камсамольцаў-практыкантаў. Акрамя таго IV Усебеларускі з'езд Саветаў 14–18 снежня 1922 г. прыняў рэзалюцыю з заклікам аб аказанні дапамогі камсамолу рэспублікі. Прадстаўнікі КСМБ былі абраныя ў ЦВК БССР і на X Усерасійскі з'езд Саветаў, уведзены ў калегію Наркамата асветы рэспублікі з правам вырашальнага голасу. ЦК камсамола БССР меў прадстаўнікоў ва ўпраўленні ўпаўнаважанага Рэўваенсавета рэспублікі – вышэйшага калегіяльнага органа кіравання ўзброенымі сіламі, а таксама пры цэнтральным ваенным камісарыяце БССР, у Белдзяржвыдавецтве [1, арк. 113; 2, арк. 1; 3, арк. 90, 133].

У сакавіку 1924 г. у ЦВК БССР камсамольцам было выдзелена 4 месцы (2 з вырашальным голасам і 2 кандыдацкіх (для камсамольца-рабочага і камсамольца-сялянiна), а таксама 1 месца ў прэзідыуме з'езду Саветаў рэспублікі (туды і ў ЦВК быў абраны першы сакратар ЛКСМБ М. Арэхва) [2, арк. 26]. У той жа час выразна прасочваецца тэндэнцыя да павелічэння прадстаўніцтва моладзі ў органах улады і кіравання, асабліва ў Саветах.

Разам з тым, у пачатку 1920-х гг. адсутнічала зладжаная сістэмная камсамольская дзейнасць у Саветах і іншых органах дзяржаўнага кіравання.